

УДК 378.4. 14: 057.85

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-1-52>**Наталія МЕЛЬНИК,***orcid.org/0000-0002-6641-0649**доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник Науково-дослідної частини
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) loroknataliia@gmail.com***Олена КОВТУН,***orcid.org/0000-0002-6641-0649**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладу
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) olena-737@ukr.net***Любов ПОМИТКІНА,***orcid.org/0000-0002-6641-0649**доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри авіаційної психології
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) lyubvit@ukr.net*

УКРАЇНЬСЬКА СТУДЕНТСЬКА СПІЛЬНОТА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ: МОНІТОРИНГ ГОТОВНОСТІ ПОВЕРНЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ОФЛАЙН¹

У моніторинговому дослідженні конкретизовано поняття «готовність до навчання в умовах невизначеності та офлайн навчання», під яким автори розуміють стійку психологічну установку на отримання знань професійного спрямування, а готовність до діяльності викладача – стійке психо-фізіологічне утворення спрямоване на виконання професійних обов'язків, завдань, що стосуються надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти, в контексті нашого дослідження здобувачі освіти переважно університетів гуманітарного спрямування (фахівців педагогічної, соціальної, психологічної сфер) в умовах невизначеності та заходів, що базуються на традиційній організації навчання, передбачає безпосередню взаємодію учасників освітнього процесу в закладах освіти та функціонування освітнього процесу в наперед заданих педагогічно-організаційних умовах сприятливих для забезпечення якісних освітніх послуг, що спрямовані на забезпечення здобуття освіти.

Результати аналізу анкетних даних щодо готовності студентської спільноти до повернення до офлайн навчання засвідчили що до 66% студентів не готові до навчання офлайн, хоча розуміють необхідність. Співставлення результатів опитування за позиціями у психологічних чинниках дозволив дійти висновку про те, що до негативних чинників, що впливають на готовність студентів до офлайн навчання в умовах війни належать насамперед страхи, що пов'язані з почуттям невпевненості студентів щодо безпеки за своє життя та здоров'я, відсутністю досвіду виходу на навчання в змішаному форматі впродовж другої половини 2022 та початку 2023 років. Авторами запропоновано усунути окремі страхи проведенням чітких інструкцій, курсів з безпеки поведінки під час війни, забезпеченням психологічної служби в університетах, а також впровадження змішаного та гібридного формату навчання, що сприятиме оптимальній адаптації студентів до навчання в умовах війни.

Ключові слова: готовність, студентська спільнота, офлайн навчання, війна, післяпандемічний період.

¹ Дослідження є результатом проекту «Вища освіта в постпандемічний період: трансформації, виклики та перспективи» Номер державної реєстрації: 0122U001803 (реєстраційний номер Національного авіаційного університету: 420-DB22) МОН України, що фінансується з державного бюджету.

Nataliia MELNYK,

orcid.org/0000-0002-6641-0649

D.Sc. in Pedagogics, Associate Professor;

Chief Researcher at the Scientific-Research Department

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) loroknataliia@gmail.com

Olena KOVTUN,

D.Sc. in Pedagogics, Professor;

Head of Foreign Languages and Translation Department

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) olena-737@ukr.net

Liubov POMYTKINA,

DSc. in of Psychology, Professor;

Professor at the Aviation Psychology Department

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) lyubvit@ukr.net

THE UKRAINIAN STUDENT COMMUNITY IN THE CONDITIONS OF WAR AND AFTER THE PANDEMIC: MONITORING OF READINESS OF AUTHORITIES FOR OFFLINE EDUCATION

In the monitoring study, the concept of “readiness to learn in conditions of uncertainty and offline learning” was specified, by which the authors understand a stable psychological attitude to acquiring knowledge of a professional direction, and readiness for the activity of a teacher is a stable psycho-physiological formation aimed at fulfilling professional duties and tasks, concerning the provision of educational obedience to students of higher education, in the context of our study, students of education mainly from universities of humanitarian direction (specialists in pedagogical, social, psychological fields) in conditions of uncertainty and measures based on the traditional organization of training, involves direct interaction of participants in the educational process in institutions of education and the functioning of the educational process in predetermined pedagogical and organizational conditions favorable for providing quality educational services aimed at ensuring the attainment of education.

The results of the analysis of questionnaire data on the readiness of the student community to return to offline learning proved that up to 66% of students are not ready for offline learning, although they understand the need. The comparison of survey results by positions in psychological factors made it possible to come to the conclusion that the negative factors affecting students' readiness for offline learning in wartime include, first of all, fears associated with students' sense of insecurity regarding the safety of their lives and health. I, due to the lack of experience of going to study in a mixed format during the second half of 2022 and the beginning of 2023. The authors proposed to eliminate certain fears by providing clear instructions, courses on the safety of behavior during war, providing psychological services in universities, as well as the introduction of a mixed and hybrid format of education, which will contribute to the optimal adaptation of students to study in war conditions.

Key words: *readiness, student community, offline learning, war, post-pandemic period.*

Постановка проблеми. Українська вища освіта вже впродовж другого року війни долає непомірну кількість викликів та кардинальних трансформаційних змін. Таким змінам підлягають всі напрямки діяльності університетів та піддаються усі учасники освітнього процесу. Логічним є і те, що проблема викликів, трансформаціям, подоланням різних організаційно-методичних, психологічних труднощів чи бар'єрів та подальшим перспективам розвитку є предметом постійних наукових дискусій, як в українській науковій спільноті, так і за кордоном. Актуальність проблеми, очевидно не втрачатиметься аж до повного завершення війни та й ще кілька років поспіль

після того, як стабілізаційний період. Так, на сайті МОН України постійно здійснюється моніторинг пошкоджених і повністю зруйнованих закладів освіти, серед яких і університети. За останніми даними 3290 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 262 з них зруйновано повністю (Освіта під загрозою, 2022), серед них за словами колишнього міністра С. Шкарлета, станом лише на 19 вересня минулого року, понад 33 заклади вищої, професійної вищої освіти, які вимушено залишили місця постійної дислокації та переїхали для організації освітнього процесу на інші території (Кречетова, 2019). Ще одним важливим кроком у напрямі розвитку університет-

ської професійної освіти з 16 листопада 2022 року схвалено «*Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022–2024 роках*», Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р. Цей стратегічний документ визначає пріоритети системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Цілі та завдання Стратегії є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України (МОН, 2022). Дані процеси свідчать про системну актуалізацію проблеми відновлення та розбудови системи вищої освіти як в умовах війни, так і в перспективі на найближчих 7–10 років. Окрема увага науковців, управлінців і практиків звернена на виклики, що постають перед студентською спільнотою в умовах війни, їхньої адаптації до навчання в невизначених умовах: переходу від післяпандемічного формату навчання до здобуття професійної освіти в умовах війни.

Аналіз досліджень. Проблеми адаптації студентської спільноти до нових реалій постійно обговорюються як в українському, так і міжнародному освітньому вимірах, в соціальних мережах та ЗМІ. Наразі, актуальними результатами щодо моніторингу університетської освіти поділилися Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, Сумський національний аграрний університет разом із співорганізатором «Всеукраїнська громадська організація «Інноваційний університет»», Директорат фахової передвищої, вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Школою політичної аналітики НаУКМА у партнерстві з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за Свободу. Щодо студентської спільноти то в зазначених звітах було організовано подкасти в яких було промоніторено виклики з якими зустрілися студенти, викладачі та інші учасники освітнього процесу. Серед найбільш вагомих були – фізичне переміщення університетів та університетської спільноти з тимчасово окупованих територій, порятунок людей та критичної документації університетів в цілому (Університети під час війни, 2022: 22); умови та форми поновлення навчання, матеріально технічне та забезпечення якісного Інтернет-зв'язку, якість освітніх послуг, самооцінка студентами

свої здатності навчатися, мотивації викладачів, критеріїв оцінювання та їхньої вимогливості до студентів під час війни, психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах війни (Університети під час війни, 2022: 32-48). Дані дослідження в багатьох позиціях суголосні з попередніми пілотними моніторингами проведеними групою дослідників в контексті проекту «Вища освіта в постпандемічний період: трансформації, виклики та перспективи» *Номер державної реєстрації: 0122U001803*» (Мельник, 2022; Мельник, Ковтун, Лузік та ін., 2022).

Проведені дослідження підтверджують, що українські заклади вищої освіти вимушені працювати в умовах невизначеності та постійних загроз життю і здоров'ю всіх учасників освітнього процесу. Водночас, постає необхідність проаналізувати готовності цих учасників, зокрема в даній статті – студентської спільноти до роботи та навчання в офлайн форматі в умовах російської війни проти України, що становить **мету даної статті**, для досягнення якої нами було визначено такий список завдань та методів. **Серед завдань** – конкретизувати поняття «готовність до навчання в умовах невизначеності»; аналіз анкетних даних щодо психологічної готовності повернення до навчання офлайн та підведення конструктивних підсумків щодо подальших кроків підтримки студентів та їх готовності до навчання, а також розробка дорожньої карти наступного етапу дослідження особливостей функціонування університетської спільноти в умовах після пандемії та війни. Моніторинг готовності студентської спільноти до навчання в офлайн форматі в умовах після пандемії та війни здійснювався **методами** онлайн анкетування, дистанційного опитування та безпосередніх бесід у форматі дискусійних столів та студентських гуртків.

Виклад основного матеріалу. За передбачуваними дослідженням завданнями, необхідно з'ясувати дефініції понять «готовність» «готовність до діяльності в умовах невизначеності» та «навчання офлайн». У словнику-довіднику професійної педагогіки «готовність» визначається як цілісне утворення, що характеризує вмотивовано-когнітивну та вольову мобілізаційність суб'єкта в момент його включення в діяльність певної спрямованості (Словник-довідник з професійної педагогіки, 2006: 49); складна діалектична структура, яка є якістю особистості, що характеризується сукупністю інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових сторін психіки людини щодо їх співвідношення із зовнішніми умовами та майбутніми завданнями (Семенова, 1999: 6). В кон-

тексті нашого дослідження доцільним вважаємо зупинитись на досить ґрунтовно представленому визначенні готовності, запропоноване на основі аналізу Тетяною Гурковою, де досліджуваний феномен потрактований як «єдність афективного, емоційного початку, когнітивних утворень, переконань і поведінкових актів у вигляді навичок, стійких реакцій є виразом сформованості психологічної готовності людини до певного виду діяльності» (Гуркова, 2020). Отже, *готовність в контексті* розуміння свідомого рішення особистості щодо *залученості до освітнього процесу* передбачає стійку психологічну установку на отримання знань професійного спрямування, а готовність до діяльності викладача ЗВО – стійке психо-фізіологічне утворення спрямоване на виконання професійних обов'язків, завдань, що стосуються надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти, в контексті нашого дослідження здобувачі освіти переважно університетів гуманітарного спрямування (фахівців педагогічної, соціальної, психологічної сфер).

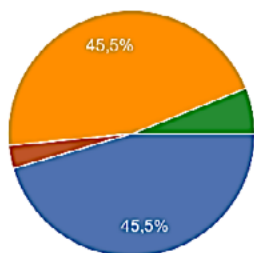
Щодо наступної дефініції «умови невизначеності», то загальне розуміння умова (condition, в психології) – сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей (за З.Н. Курлянд) (Семенова, 2006: 193). Якщо це умови «педагогічні» (pedagogical conditions) – обставини за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей (за В.Д. Стасюк) (Семенова, 2006: 193). У нашому дослідженні ми враховуємо також і «умови невизначеності», яке розуміємо відштовхуючись від потлумачення поняття запропонованим І. Рішняк, в якому автор трактує «невизначеність» як стан неоднозначності розвитку певних подій у майбутньому, незнання і неможливості точного передбачення основних величин і показників розвитку певного явища (Рішняк, 2003: 264–269) та «невідомий точно факт, не фіксований, не впевнений, не чітко визначений; іншими словами, це стосується чогось нестабільного, невідомого, нестабільного або такого, що може піддаватися непередбачуваним змінам (Gonzalez-Prida, Bonilla, Chandia, 2021). Терміносполучення «офлайн навчання» розуміємо проактивний тип навчання, який може функціонувати на основі наявного освітнього середовища (матеріально-технічного забезпечення, форми, методи, засоби тощо); за визначеннями окремих

експертів офлайн навчання – форма безпосереднього інтенсифікованішого за соціальною інтеракцією навчання аніж онлайн та передбачає, що система функціонує проактивно в контексті кооперації учасників освітнього процесу, оптимальніша в гнучкості щодо прийняття учасниками освітнього процесу рішень «тут і зараз», у порівнянні з онлайн навчанням, де робота навчальної програми чи комп'ютерного навчання може керуватися зовнішніми чинниками та учасниками (Rouse, 2018). Формулюючи більш узагальнено та конкретизуючи, зазначимо, що в нашому розумінні *«офлайн навчання»* – комплекс заходів, що базується на традиційній організації навчання, передбачає безпосередню взаємодію учасників освітнього процесу в закладах освіти та функціонування освітнього процесу в наперед заданих педагогічно-організаційних умовах сприятливих для забезпечення якісних освітніх послуг, що спрямованні на забезпечення здобуття освіти.

Важливим етапом дослідження готовності студентської університетської спільноти до повернення до навчання офлайн було проведення досить географічно широкого онлайн опитування до якого було залучено студентів з різних регіонів України – Харків (Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди), Суми (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка), Київ (Національний Авіаційний Університет, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Міжрегіональна академія управління), Черкаси (Черкаська медична академія, Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького), Одеса (Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського), Умань (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, КЗ «Уманський гуманітарно- педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»), Дніпро (Мельник, Ковтун, Ладогубець, 2023: Питальник). Відповіді засвідчили, що переважна більшість респондентів (27,6%) виявили абсолютну готовність, але психологічно обом категоріям респондентів (викладачі – 45,5%; студенти – 43,3%, складно налаштуватись – 56,7% студентів) (рис. 1) було це зробити складніше аніж в період пандемії 2021 – на початку 2022 років року (серед викладачів відсоток готовності до роботи в дистанційному форматі становив 54,4%, а серед студентів – 37%) (Мельник, Ладогубець, Помиткіна та ін., Оцінювання якості, 2022: Питальник).

Чи відчуваєте Ви психологічну готовність працювати в умовах війни росії проти України?
/ Do you feel ps...dy to work in the conditions of russia's war against Ukraine?

33 відповіді

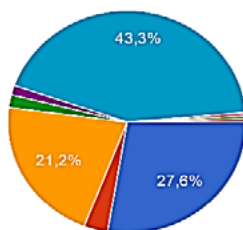

- Так, оскільки розумію що робота має виконуватись/Yes, because I understand that the work must be done
- Ні, про яку роботу може йти мова/No, what kind of work can we talk about
- Психологічно важко, але розумію, що працювати потрібно/It is psychologically difficult, but I understand...
- Важко відповісти на це питання, зараз складно визначитися взагалі...

Відповіді викладачів, вересень 2022 року

Чи відчуваєте ви прагнення все ж таки продовжити навчання незважаючи на те, що в країні війна?
Do you...lneue your studies despite the fact that the country is at war?

217 відповідей

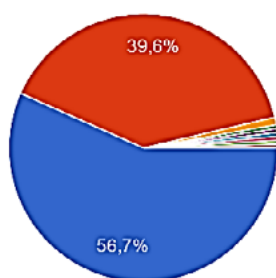

- так, психологічно вже готова(-ий) продовжити здобувати освіту
- ні, психологічно ще не готова(-ий)...
- не знаю, важко визначитися зараз...
- ні, я хочу залишити університетськ...
- про яке навчання може йти мова...
- так, вважаю, що хоч і важко, але в...
- Дуже хочу, але в мене маленька д...
- важко сказати
- Ні, бо хочу перейти до НАНГУ і бут...

Відповіді студентів, вересень 2022 року

Чи складно вам налаштуватися на те, що вам потрібно навчатися в нових умовах війни? Is it difficult for you to adjust to what you need to learn in the conditions of war?

217 відповідей

- так
- ні
- 50/50
- ваша відповідь
- 50.50
- Лише частково, деякі новини можуть створювати негативне відчуття, в...
- Залежить від предмету
- вже звикла
- Інколи так, інколи ні

Відповіді викладачів, вересень 2022 року

Рис. 1. Моніторинг готовності університетської спільноти до продовження навчання офлайн в постпандемічний період та в умовах війни

Одне із перших питань оновленого анкетування (8) стосувалось того чи хочуть студенти навчатись офлайн (рис. 2). Відповіді респондентів засвідчили досить високий відсоток студентської спільноти не готових навчатись в умовах війни (66,5%), лише 27,9% висловили своє бажання вийти «в аудиторію», 0,5% – хотіли б вийти на навчання при наявності якісного бомбосховища, ще 1,5% – вагаються (50/50), 1% студентів –

хотіли б навчатись за змішаною формою навчання, 2,6% респондентів було складно відповісти.

На відповіді щодо готовності вийти на офлайн навчання студентські відповіді варіювались більше (рис. 3), однак в цьому аспекті варто зауважити, що готовність не означає цілковите і усвідомлене бажання, саме тому відповіді на попереднє питання і питання цього блоку різнилися, що свідчить про те, що студенти будучи психо-

Чи хочете Ви навчатися в режимі офлайн в умовах війни росії проти України? / Do you want to study offline in the conditions of the war between Russia and Ukraine

197 відповідей

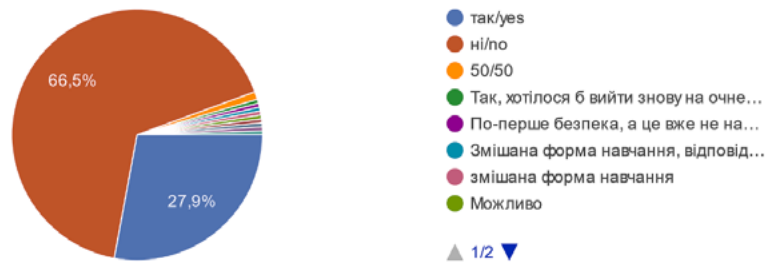

Рис. 2. Відповіді респондентів щодо бажання навчатись в офлайн форматі в умовах війни

Чи відчуваєте Ви готовність навчатись в режимі офлайн в умовах війни росії проти України? / Do you feel ready to study offline in the conditions of the war between Russia and Ukraine?

197 відповідей

Рис. 3. Готовність студентської спільноти вийти на офлайн навчання в умовах війни

Якими є найбільші Ваші страхи щодо виходу на офлайн навчання в умовах війни? / What are your biggest fears about going offline to study in war conditions?

197 відповідей

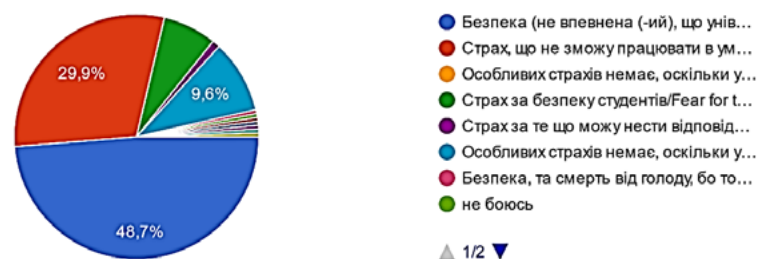

Рис. 4. Відповіді щодо страхів студентів в умовах навчання офлайн

логічно готовими до навчання, не завжди хотіли цього з огляду на військовий стан та пов'язані з ним небезпеки для життя і здоров'я опитуваних про що власне засвідчили відповіді на запитання про страхи (рис. 4). Аналіз отриманих відповідей щодо готовності засвідчив позитивну динаміку на відміну від бажання навчатись офлайн. Так, 18,3% студентів готові навчатись офлайн з огляду

на те, що вони розуміють потребу в отриманні освіти; 27,9% респондентів було складно відповісти; 13,7% – готові, оскільки прагнуть повернутись до більш звичного формату навчання; 37,1% – не готові взагалі навчатись офлайн через війну. Спостерігаємо різницю в позиціях готовності до навчання офлайн – всього 32% та між бажанням – 27,9%. Спостерігається тенденція до збільшення

небажання та зниження готовності студентів навчатись у більш традиційному форматі, що і прогнозувалося нами за результатами попередніх моніторингових зрізів (Мельник, Ковтун, Лузік, Ладогубець, 2022).

Рис. 4 демонструє, що найбільші страхи, що керують студентами та логічно є перешкодою до виявлення готовності вийти на офлайн навчання в умовах війни пов'язані насамперед з безпекою: 48,7% студентської спільноти не мають певності щодо можливостей університету забезпечити їхню безпеку під час навчання; досить високий відсоток (29,9%) студентів відмітили страх щодо неможливості навчатись офлайн через панічні атаки, підвищення тиску та стреси пов'язані з повітряними тривогами. Лише 9,6% відсотків серед студентів не відчувають особливих страхів щодо виходу до навчання офлайн. Решта ж описали страхи за своє життя (1%), страхи щодо дороги та безпеки в дорозі до університету (від 0,5% і до 1,5% респондентів), страхи втрати свого життя (від 0,5% до 1,8%).

Наступне питання опитувальника стосувалось практики роботи офлайн в умовах війни (рис. 5).

На наше переконання показник практика роботи університетів у змішаному форматі та готовність до навчання офлайн пропорційно взаємопов'язані з досвідом студентів навчання офлайн в умовах постійних повітряних тривог, небезпеки та невизначеності. Чим частіше студенти виходили в офлайн навчання тим менший рівень тривожності і страхів, оскільки вони були вже ознайомлені і з правилами та заходами безпеки під час повітряних тривог, аніж ті студенти, які не мали такого досвіду взагалі. Як бачимо 63,5% респондентів не мали такого досвіду відповідно майже такий відсоток не бажання та неготовності простежуємо в діаграмах на рис. 2 і рис. 3, відповідно – 66,5% респондентів не бажують навчатись офлайн, 37,1% – не готові, 27,9% – важко відповісти.

Опитування щодо чіткості інструктажу (рис. 6) також лише підтвердили наші спостереження щодо взаємозалежної динаміки між чіткими інструкціями та наявних у студентів страхів щодо виходу на навчання в офлайн форматі: 59,5% респондентів відповіли, що вони не виходили на офлайн навчання, а відповідно ще не

Якщо ваш університет уже практикував роботу офлайн в умовах війни, які це були курси? / If your university has already practiced offline work in wartime, what were the courses?
197 відповідей

Рис. 5. Практика роботи університетів офлайн в умовах війни

Чи чіткі інструкції щодо організації освітнього процесу в умовах повернення до офлайн навчання дає Вам університет? / And does your adm...the conditions of the return to offline learning?
197 відповідей

Рис. 6. Інструктаж щодо правил безпеки під час навчання офлайн в українських закладах вищої освіти в умовах війни

мали чітких інструкцій щодо безпеки поведінки під час навчання в умовах війни, що свідчить, що слабку підготовку університетів до формування у студентів готовності виходити в офлайн формат навчання, хоча в водночас самі ж університети наполягають на виході та поверненні до офлайн організації освітнього процесу. Відповідно, постає логічне питання – чому ж не проведено достатню роботу з психологічної підготовки студентів до цього? Однак це вже вимір та проблематика подальших дискусій та досліджень щодо цього аспекту діяльності університетських служб в українських закладах вищої освіти, що змушені функціонувати в умовах турбулентних змін, невизначеності та небезпек спровокованих війною.

Отже, простежуємо тенденцію щодо зниження готовності студентів до виходу на навчання офлайн, що логічно пов'язано з умовами в яких воно здійснюватиметься. Відповіді та динаміка їх моніторингу в порівнянні з попереднім роком дозволяє спрогнозувати не високу мотивацію до навчання в цілому, відповідно зниження концентрації на здобутті фаху, глибину знань та прагнення до розвитку, оскільки в умовах небезпек та невизначеності це досить закономірно. Однак, здійснений моніторинг презентований не лише для того, щоб констатувати очевидні для сучасних реалій української вищої освіти факти, а для того, щоб виявити, що саме знижує цю готовність і мотивацію.

Висновки. Як свідчать результати проведеного дослідження до негативних чинників, що впливають на готовність студентів до офлайн навчання в умовах війни належать насамперед страхи, що пов'язані з почуттям невпевненості студентів щодо безпеки за своє життя та здоров'я, відсутністю

досвіду виходу на навчання в змішаному форматі впродовж другої половини 2022 та початку 2023 років. Відповідні страхи можна усунути проведенням чітких інструкцій, курсів з безпеки поведінки під час війни, забезпеченням психологічної служби в університеті тощо. Впровадження змішаного формату навчання також сприятиме більш оптимальній, на скільки це можливо визначити, адаптації студентів до навчання в умовах війни. Підсумовуючи зазначене вище, можемо також прогнозувати позитивну динаміку щодо підвищенню готовності та бажання студентів до навчання, а також сприятиме усуненню хоча б у якісь мірі цих негативних чинників шляхом запропонованих мінімальних вищезазначених активностей, дозволить знизити рівень тривожності, страхів і стресів пов'язаних у студентської спільноти, пов'язаних з поверненням до навчання офлайн в умовах війни.

Проведений моніторинг, безумовно не вичерпує всіх аспектів діяльності та опису особливостей реакцій студентської спільноти на функціонування університетів в цілому. Відкритими для дискусій і подальших досліджень залишаються проблеми організації гібридного навчання в умовах війни, переформатування університетів під індивідуальні запити та потреби студентської спільноти, наприклад – розвиток та створення більш гнучких форматів освітнього розвитку студента, а саме – сприяння функціонуванню в системі вищої освіти формування освітніх програм за вибором студентів, розвиток нових форматів здобуття фаху (офлайн, он-лайн, змішаний, гібридний) також за вибором студентів тощо, чому і будуть в подальшому спрямовані наші подальші розвідки досліджуваної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуркова, Т. Дефініція поняття «готовність» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал, 2020. № 9 (103). С. 317–329. DOI: 10.24139/2312-5993/2020.09/317-329.
2. Кречетова Д. На відновлення треба 9 млрд доларів: у МОН розповіли, скільки освітніх закладів знищила РФ. 2022. *Електронне джерело «ВП»*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/09/19/250512/>
3. Мельник Н. І. Особливості готовності університетської спільноти до навчальної та професійної діяльності в умовах війни. *Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості (в умовах війни)*: зб. наук. пр. Київ. 2022. С. 101–110.
4. Мельник Н. І., Ковтун О. В., Лузік Е. В., Ладогубець Н. В. Організаційно-педагогічні умови дистанційної вищої освіти після пандемії та в умовах війни: моніторинговий зріз. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 53, 2022. С. 93–103. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.19>
5. Мельник Н. І., Ковтун О. В., Лузік Е. В., Корінна Г. О. Мова викладання та комунікації в закладах вищої освіти України: студентський та викладацький фітбек. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура* : зб. наук. пр. Київ. 2022. С. 173–185.
6. Освіта під загрозою. МОН України. *Електронне джерело*: URL: <https://saveschools.in.ua/>
7. Мельник Н. І., Ладогубець Н. В., Помиткіна Л. В., Лузік Е. В., Кокарева А. М. «Оцінювання навчальної діяльності студентів на заняттях з гуманітарних дисциплін (іноземна філологія, педагогіка, психологія, історія, право тощо) в умовах війни та в період постпандемії». *Питальник*. 2022. URL: https://docs.google.com/forms/d/1w6w48tU2-zTEhEoLfcWZcsK5IJvp_BwjMnezqPwYSd4/edit#responses
8. Мельник Н. І., Ковтун О. В., Ладогубець Н. В., Помиткіна Л. В., Корінна Г. О. *Українська студентська спільнота: повернення до навчання в умовах війни та після пандемії*. *Питальник*. Google form 2023. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1aOkGSWL4uEu4jA2gJM-NBxo77-cVjy1E97nAaaZdZG0/edit#responses>

9. Рішняк І.В. Системний аналіз категорії ризику та невизначеності. *Інформаційні системи та мережі. Вісн. Наці. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2003. № 489. С. 263–275.
10. Семенова А.В. Психолого-педагогічні вимоги до готовності майбутніх учителів щодо організації та проведення творчої діяльності учнів старших класів. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*: Зб. наук. пр. Одеса. 1999. С. 6-7.
11. Словник-довідник з професійної педагогіки. За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221с.
12. Університети під час війни від закладу освіти до соціальної місії. Школа політичної аналітики НАУКМА та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Київ. Фонд Фрідріха Науманна. 2022. 79 с.
13. Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану. *МОН України*. Електронне джерело. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voyennogo-stanu>
14. Gonzalez-Prida V., Bonilla J., Chandia C., Guillén A. Advanced Models and Tools for Effective Decision Making Under Uncertainty and Risk Contexts. *Encyclopedia of Decision Making and Decision Support Technologies*. 2021. DOI: 10.4018/978-1-7998-3246-1.ch007 URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/risk-and-uncertainty-on-technology-and-science-under-bayes-and-poppers-statements-view/3088/>
15. Rouse M. What Does Offline Learning Mean? *Offline Learning*. Techdictionary. 2018. URL: <https://www.techopedia.com/definition/32817/offline-learning>

REFERENCES

1. Hurkova, T. Definiitsia poniattia «hotovnist» u psykholoho- pedahohichnii literaturi. [Definition of the concept of "readiness" in psychological and pedagogical literature]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* : naukovyi zhurnal, 2020. № 9 (103). S. 317–329. DOI: 10.24139/2312-5993/2020.09/317-329.
2. Krechetova D. Na vidnovlennia treba 9 mlrd dolariv: u MON rozpovily, skilky osvitynih zakladiv znyshchyla RF [9 billion dollars are needed for restoration: the Ministry of Education and Science told how many educational institutions were destroyed by the Russian Federation]. 2022. *Elektronne dzherelo «UP»*. URL: <https://lifepravda.com.ua/society/2022/09/19/250512/>
3. Melnyk N. I. Osoblyvosti hotovnosti universytetskoï spilnoty do navchalnoi ta profesiinoï diialnosti v umovakh viiny [Peculiarities of the readiness of the university community for educational and professional activities in the conditions of war]. *Rol inozemnykh mov u sotsiokulturnomu stanovlenni osobystosti (v umovakh viiny)*: zb.nauk.pr. Kyiv. 2022. S. 101–110.
4. Melnyk N. I., Kovtun O. V., Luzik E. V., Ladohubets N. V. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy dystantsiinoï vyshchoï osvity pislia pandemii ta v umovakh viiny: monitorynhovyi zriz [Organizational and pedagogical conditions of distance higher education after the pandemic and in war conditions: monitoring section]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 53, 2022. S. 93–103. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.19>
5. Melnyk N. I., Kovtun O. V., Luzik E. V., Korinna H. O. Mova vykladannia ta komunikatsii v zakladakh vyshchoï osvity ukraïny: studentskyi ta vykladatskyi fitbek [Language of teaching and communication in higher education institutions of Ukraine: student and teacher fitback]. *Podolannia movnykh ta komunikatyvnykh barieriv: osvita, nauka, kultura* : zb. nauk. pr. Kyiv. 2022. S. 173-185.
6. Osvita pid zahrozoiu [Education is under threat]. MON Ukrainy. Elektronne dzherelo: URL: <https://saveschools.in.ua/>
7. Melnyk N. I., Ladohubets N. V., Pomytkina L.V., Luzik E.V., Kokarieva A. M. «Otsiniuvannia navchalnoi diialnosti studentiv na zaniattiakh z humanitarnykh dystsyplin (inozemna filolohiia, pedahohika, psykholohiia, istoriia, pravo toshcho) v umovakh viiny ta v period postandemii» [Assessment of students' academic performance in humanitarian disciplines (foreign philology, pedagogy, psychology, history, law, etc.). Pytalnyk. 2022. URL: https://docs.google.com/forms/d/1w6w-48tU2-zTEhEoLfcWZcsK5IJvp_BwjMnezqPwYSd4/edit#responses
8. Melnyk N. I., Kovtun O. V., Ladohubets N. V., Pomytkina L.V., Korinna H. O. Ukrainska studentska spilnota: povernennia do navchannia v umovakh viiny ta pislia pandemii [Ukrainian student community: return to education in the conditions of war and after the pandemic]. Pytalnyk. Google form 2023. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1aOkGSWL4uEu-4jA2gJM-NBxo77-eVjy1E97nAaaZdZG0/edit#responses>
9. Rishniak I.V. Systemnyi analiz katehorii ryzyku ta nevyznachenosti [Systematic analysis of the category of risk and uncertainty]. *Informatsiini systemy ta merezhi. Visn. Natsi. un-tu «Lvivska politekhnika»*. 2003. № 489. С. 263–275.
10. Semenova A.V. Psykholoho-pedahohichni vymohy do hotovnosti maibutnykh uchyteliv shchodo orhanizatsii ta provedennia tvorchoï diialnosti uchniv starshykh klasiv [Psychological and pedagogical requirements for the readiness of future teachers regarding the organization and implementation of creative activities of high school students]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukraïnskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho*: Zb. nauk. pr. Odеса. 1999. S. 6–7.
11. Slovyk-dovidnyk z profesiinoï pedahohiky [Dictionary-handbook of professional pedagogy]. Za red. A.V. Semenovoi. Одеса: Palmira, 2006. 221 s.
12. Universytety pid chas viiny vid zakladu osvity do sotsialnoi misii. Shkola politychnoi analityky [Universities during the war from an educational institution to a social mission]. NaUKMA ta Natsionalnym ahentstvom iz zabezpechennia yakosti vyshchoï osvity. Kyiv. Fond Fridrikha Naumanna. 2022. 79 s.
13. Fakhova peredvyshcha i vyshcha osvita v umovakh voiennoho stanu [Vocational pre-university and higher education under wartime]. MON Ukrainy. Elektronne dzherelo. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voyennogo-stanu>
14. Gonzalez-Prida V., Bonilla J., Chandia S., Guillén A. Advanced Models and Tools for Effective Decision Making Under Uncertainty and Risk Contexts. *Encyclopedia of Decision Making and Decision Support Technologies*. 2021. DOI: 10.4018/978-1-7998-3246-1.ch007 URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/risk-and-uncertainty-on-technology-and-science-under-bayes-and-poppers-statements-view/3088/>
15. Rouse M. What Does Offline Learning Mean? *Offline Learning*. Techdictionary. 2018. URL: <https://www.techopedia.com/definition/32817/offline-learning>